

залишитися членом суспільства, він має залишити нерозвинутим більшість з того, чим він сам насправді є. Він має "грішити" проти власної "внутрішньої істини", він не стане тим, ким хотів би стати більш за все. Конфлікт виявляється настільки глибоким, що в кожному індивіді створюється густа сітка з непрожитих життів, нереалізованих схильностей, неотриманого знання [10, 52]. Звідси внутрішній конфлікт та відчуття необхідності захищати власні пріоритети від соціуму.

Особливо яскраво питання про протиставлення психології групового та індивідуального постає у філософії Фрідріха Ніцше, який описав різні типи людей, які мають або не мають право називатися вільною людиною. Учення про надлюдину є граничним утіленням цієї тенденції. Те, що саме ця тенденція визначає подальший розвиток європейської культури, якнайкраще демонструє популярність учення Фрідріха Ніцше в наші дні.

Таким чином, у процесі формування соціально-правової системи людство керується як особистісними, так і груповими інтересами, що мають різний зміст, але спільне походження. І перше, і друге формується в процесі соціальної взаємодії та будується на формуванні певної структури відносин. Точки зору щодо психології особистісного та групового впливу в процесі формування суспільно-правової системи розділяються в сенсі визнання пріоритетності особистісних інтересів, ролі особистості у формуванні тої чи іншої структури, та, з іншого боку, визнання повного домінування структури, яка диктує особистості контури її власної поведінки.

Саме протиставлення індивідуального та групового впливу породжує ту напругу, яку можна використати свідомо в спрямуванні суспільної енергії на досягнення індивідуального творчого успіху, змін, постійного оновлення.

Література

1. Бодрийяр Ж. В тени молчаливого большинства,

или Конец социального / Ж. Бодрийяр. - Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2000. - [Электронный ресурс]: <http://anthropologia.spbu.ru/ru/texts/baudrill/index.html>. - Назва з екрану.

2. Введение в психологию [Текст] / [под ред. А.В. Петровского]. - М.: Academia, 1997. - 464 с.

3. Новгородцев П.И. Об общественном идеале [Текст] / П.И. Новгородцев. - М.: Пресса, 1991. - 638 с.

4. Уэльбек М. Платформа / М. Уэльбек. - [Электронный ресурс]: <http://freebooks.net.ua/57900-mishel-ujelbek.-platforma.html>.

5. Федотова В.Г. Хорошее общество: монография / В.Г. Федотова. - М.: Прогресс-Традиция, 2005. - 544 с.

6. Фуко М. Интеллектуалы и власть: избранные политические статьи, выступления и интервью: 1970-1984 гг. [Текст]: [в 2 ч.] / М. Фуко. - М.: Праксис, 2002-2005. - Ч. 1 / [пер. с фр. С.Ч. Офертаса]; [под общ. ред. В.П. Визгина, Б.М. Скуратова]. - 2002. - 384 с.

7. Фуко М. Интеллектуалы и власть: избранные политические статьи, выступления и интервью: 1970 - 1984 гг. [Текст]: [в 2 ч.] / М. Фуко. - М.: Праксис, 2002 - 2005. - Ч. 2 / [пер. с фр. И. Окуневой]; [под ред. Б.М. Скуратова]. - 2005. - 320 с.

8. Фуко М. История безумия в классическую эпоху [Текст] / М. Фуко. - СПб: Университетская книга, 1997. - 576 с.

9. Хабермас Ю. Понятие индивидуальности [Текст] / Ю. Хабермас // Вопросы философии. - 1989. - № 2. - С. 35-40.

10. Элиас Н. Общество индивидов [Текст] / Н. Элиас. - М.: Праксис, 2001. - 336 с.

Надбська О.Я.,

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії та
соціально-економічних дисциплін
ОДУВС

Надійшла до редакції: 12.12.2014

УДК 343.37.7

ПСИХІЧНЕ НАСИЛЬСТВО ТА ЙОГО СПІВВІДНОШЕННЯ ІЗ СУМІЖНИМИ ПОНЯТТЯМИ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Собко Г. М.

Стаття присвячена співвідношенню понять "примус" і "насильство", "примус" і "примушування", "примус" і "вплив", "вплив" і "примушування", а також "тероризування" з "примушуванням" та "насильством". У кримінальному праві України відсутні легальні визначення цих понять, не розкривається зміст їх ознак, не представлена система видів схожих понять. Крім того, відсутня ясність у термінологічних відмінностях та способах їх здійснення. У зв'язку з цим доречним була спроба проаналізувати, які саме терміни законодавець використовує для вираження психічних форм насильницьких злочинів у законі про кримінальну відповідальність, скільки разів уживається кожне поняття і в яких випадках законодавець застосовує той чи інший термін.

Ключові слова: психічне насильство, примус, примушування, перешкоджання, вплив, тероризування та фізичне насильство.

Статья посвящена соотношению понятий

© Г.М. Собко, 2015

"принуждение" и "насилие", "принуждение" и "заставление", "принуждение" и "влияние", "влияние" и "принуждение", а также "терроризирования" с "принуждением" и "насилием". В уголовном праве Украины отсутствуют легальные определения этих понятий, не раскрывается содержание их признаков и не представлена система видов похожих понятий. Кроме того, отсутствует ясность в терминологических различиях и способах их осуществления. В связи с этим уместна была попытка проанализировать, какие именно термины законодатель использует для выражения психических форм насильственных преступлений в законе об уголовной ответственности, сколько раз употребляется каждое понятие и в каких случаях законодатель применяет тот или иной термин.

Ключевые слова: психическое насилие, принуждение, препятствование, влияние, терроризирование и физическое насилие.

The article is devoted to the ratio of the concepts of “coercion” and “violence”, “coercion” and “compulsion” “coercion” and “effect”, “impact” and “coercion” and “terrorizing” of “coercion” and “violence”. In criminal law Ukraine no legal definition of these concepts not disclosed the content of their characters, not presented system similar types of concepts. In addition, there is no clear differences in terminology and methods of implementation. In this connection it was appropriate to attempt to analyze what the legislator terms used to express the mental forms of violent crime in the law on criminal liability of how many times each concept is used and when the legislator applies a given concepts.

Keywords: mental violence, coercion, compulsion, obstruction, influence, terrorizing and physical violence.

Актуальність обраної теми обумовлена тим, що сучасна кримінальна політика України рівною мірою спрямована як на охорону прав і законних інтересів громадян від злочинних посягань, так і на захист громадян від незаконного притягнення до кримінальної відповідальності. Захист життя, здоров'я та особистої свободи забезпечується нормами чинного кримінального закону, також і про обставини, що виключають злочинність діяння, в яких знайшов свою регламентацію інститут фізичного або психічного примусу, передбачений у ст. 40 КК України.

Сучасне українське законодавство, на відміну від більшості зарубіжних країн, широко трактує примус і примушування, включаючи в нього не тільки фізичну, а й психічну складову.

Однак примус та примушування є одними з найбільш неоднозначних понять чинного кримінального законодавства, які безсистемно використовуються як у теорії, так і на практиці. У зв'язку з тим виникає необхідність у теоретичному визначенні примусу та примушування як кримінально-правових категорій, а також у правильному застосуванні норм кримінального права, в яких використовуються ці поняття.

У теорії кримінального права нерідко змішуються поняття “примус” і “насильство”, “примус” і “примушування”, “примус” і “вплив”, “вплив” і “примушування”, а також “тероризування” з “примушуванням” та “насильством”. Це пов'язано насамперед з тим, що ні в чинному Кримінальному кодексі України (далі КК), ні в теорії кримінального права не визначаються ці поняття, немає чіткого окреслення змісту їх ознак. А отже, відсутня ясність критеріїв розмежування психічного насильства з іншими суміжними поняттями.

Метою статті є аналіз Кримінального кодексу України щодо використання в ньому психічного насильства та суміжних з ним понять.

Зміст цих понять і суміжних категорій у складах насильницьких злочинів є неоднозначним. Тому, на наш погляд, є доречним проаналізувати, які саме терміни законодавець використовує для визначення психічних форм насильницьких злочинів у КК України та в яких випадках законодавець застосовує те чи інше поняття.

Терміни, які, на наш погляд, виражають фізичне та психічне насильство, законодавець використовує більше ніж у 90 статтях і, відповідно, це майже третина Особливої частини КК України (див. табл. 1).

Терміни, які в КК виражають психічне та фізичне насильство	Статті КК, в яких використовується термінологія, яка виражає психічне та фізичне насильство	Загальна кількість за кожним терміном
Погроза насильством:	ч. 2 ст. 150-1, ст. 152, ст. 153, ч. 2 ст. 157, ч. 2 ст. 162, ст. 174, ч. 2 ст. 186, ч. 1 ст. 187, ч. 1 ст. 189 КК, ч. 1 ст. 206, ч. 1 ст. 258-2, ч. 2, 3 ст. 289, ч. 2 ст. 365, ч. 1 ст. 377, ст. 386, ч. 2 ст. 393, ч. 1 ст. 398	17
Насильницькі дії:	ст. 109, п. 10 ч. 2 ст. 115, ст. 127, ст. 144, ч. 2 ст. 346, ч. 2 ст. 405, ч. 1 ст. 442, ч. 1 ст. 447	8
Насильство:	ст. 116, ч. 2, 3 ст. 149, ч. 2 ст. 150-1, ст. 152, ст. 153, ч. 2 ст. 157, ст. 160, ч. 2 ст. 161, ч. 2 ст. 162, ст. 174, ч. 2 ст. 186, ч. 1 ст. 187, ч. 3 ст. 189, ч. 2, 3 ст. 206, ч. 1 ст. 258-2, ч. 3 ст. 262, ч. 2, 3 ст. 278 КК, ч. 3 ст. 280, ч. 2, 3 ст. 289, ч. 4 ст. 289 (заохочуюча норма), ч. 1 ст. 294, ст. 295, ч. 2, 3 ст. 308, ч. 2, 3 ст. 312, ч. 3 ст. 313, ст. 340, ч. 3 ст. 342, ч. 1 ст. 345, ч. 1, 2, 3 ст. 355, ч. 2 ст. 365, ст. 386, ч. 2 ст. 393, ч. 1 ст. 406, ч. 3 ст. 410, ч. 2 ст. 431, ч. 1 ст. 433, ч. 1 ст. 446	37
Вплив:	ч. 1 ст. 258, ч. 1 ст. 344, ст. 369-2, ч. 2 ст. 373, 443, ч. 1 ст. 444	6
Примушування:	ч. 2 ст. 143 КК, опосередковано (ст. 150 КК, ст. 150-1 та 151, 304), ст. 154, ч. 1 ст. 157, ст. 174, ч. 2 ст. 180, ч. 1 ст. 258-2, ч. 1 ст. 280, ч. 1, 3 ст. 300, ч. 1, 4 ст. 301, ч. 1 ст. 303, ч. 3 ст. 342, ч. 1, 2, 3 ст. 355, ч. 1 ст. 373, 386, ч. 1 ст. 404	19
Використання фізичного та психічного насильства:	ч. 2 ст. 180	1
Примус:	ст. 127, ст. 173, ч. 1 ст. 266	3

Перешкоджання:	ч. 1 ст. 158-2, ст. 160, ст. 174, ч. 1 ст. 180, ст. 340, ст. 341, ч. 1, 2 ст. 343, ч. 1 ст. 344, ст. 363-1, ч. 1, 2 ст. 376	10
Втягнення:	ст. 303, ст. 304	2
Тероризування:	ст. 392	1
Загальна кількість разів, в яких законодавець використовує терміни, які в КК виражають психічне та фізичне насильство		104

Проаналізувавши чинне законодавство, можна зробити висновок, що: поняття “погроза насильством” застосовується в 17 статтях КК, “насильницькі дії” вживається 8 разів, 37 разів - “насильство”, 6 разів - “вплив”, 19 разів - термін “примушування”, 10 разів - “перешкоджання”, 3 - “примус”, 2 - “втягнення” і всього один раз використовується термін “фізичне та психічне насильство”, і також один раз використовується термін “тероризування”.

Доцільно було б проаналізувати, які із цих термінів уживаються для вираження безпосередньо психічного насильства, і які виражають суцільно фізичне насильство, а також які з них можуть бути вчинені з використанням обох цих понять.

Для вираження психічного насильства законодавець використовує терміни “погроза насильством” та “вплив”. Терміни, які використовуються для вираження винятково фізичного насильства, є “насильницькі дії”.

Зосередимо увагу на тих термінах, які, на наш погляд, є суперечливими і в яких психічне насильство знаходить своє відображення більшою мірою, а саме: “вплив”, “примушування”, “примус”.

Термін “примус” законодавцем використовується як мета і як засіб учинення злочину: як мета - у ст. 127 КК та ч. 1 ст. 266 КК і як спосіб вчинення злочину - у ст. 173 КК. Відмінності застосування терміну “примус” у ст. 127 КК, ч. 1 ст. 266 КК та ст. 173 КК полягає в тому, що в перших випадках примус розглядається як кінцевий результат злочинного діяння, а в другому - є безпосередньо самим злочинним діянням. У рамках нашого дослідження нас цікавить примушування як спосіб учинення злочину.

Зважаючи на статтю 173 КК “Грубе порушення угоди про працю”, на наш погляд, примусити можна тільки шляхом психічного насильства, оскільки, якщо цей злочин буде вчинено шляхом фізичного насильства, то виникає сукупність злочинів. Наприклад, якщо роботодавець примушує 16-річного робітника виконувати обов’язки, що виходять за межі трудового договору, то це діяння буде кваліфікуватися за ст.ст. 173 та 150 КК України.

Термін “примушування” зустрічається в законі про кримінальну відповідальність 16 разів. Насамперед необхідно проаналізувати, що розуміється законодавцем під цим терміном.

У частині 2 ст. 143 КК указано про “вилучення в людини шляхом примушування або обману її органів або тканин з метою трансплантації”, таким чином, з диспозиції цієї

статті виходить, що примушування можливо вчиняти тільки шляхом психічного насильства. Обґрунтовуючи цю думку, доцільно привести співставлення складів злочинів ст. 143 та ст. 144 КК, які мають однаковий об’єкт охорони та різний предмет злочину. Наприклад, Петренко має ниркову хворобу, при якій необхідна операція по трансплантації цього органу. Оскільки черга на отримання донорської нирки дуже велика, він, використовуючи своїх товаришів, насильницьким шляхом вилучає нирку в іншої особи. Кваліфікація в цьому разі буде за ч. 1 ст. 121 КК, як нанесення умисних тяжких тілесних ушкоджень. А в разі, коли вилучення в людини відбувається шляхом використання психічного насильства або обману, слід кваліфікувати як ч. 2 ст. 143 КК. Якщо розглянути статтю 144 КК “Насильницьке донорство”, в якій указано, що вилучення крові в людини з метою використання її як донора, можливе як насильницьким шляхом, так і шляхом обману, ми приходимо до висновку, що в цьому складі злочину насильство можливе як фізичне, так і психічне. Повертаючись до нашого прикладу (але з його інтерпретуванням), Петренку необхідна рідка група крові. Якщо він за допомогою своїх товаришів, насильницьким шляхом вилучає цю кров у іншої особи, то цій злочин слід кваліфікувати тільки за ч. 3 ст. 144 і додаткової кваліфікації за ч. 1 ст. 121 КК не потребує. Тому що втрата частини крові не відноситься до переліку умисних тяжких тілесних ушкоджень, небезпечних для життя під час заподіяння. Отже, робимо висновок, що примушування в статті 143 КК має виключно характер психічного насильства.

Не зважаючи на те, що в статтях ст. 150 КК, ст. 150-1 та 151 та 304 КК законодавець прямо не вказує на діяння у виді примушування, але, на наш погляд, саме це поняття він має на увазі.

Якщо ми говоримо про експлуатацію дітей (ст. 150 КК) і про використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (ст. 150-1), то в цьому разі можливе примушування дітей шляхом залякування або психічним впливом з боку батьків або осіб, які їх замінюють. Кваліфікуючою ознакою ст. 150-1 КК є застосування насильства чи погрози його застосування, а відповідно в ч. 2 ст. 150-1 можливе застосування як психічного, так і фізичного насильства.

У статті 151 КК, яка передбачає поміщення до психіатричного закладу завідомо здорову особу, законодавець не використовує жоден з термінів, пов’язаних з насильством. Виходить, що насильство в даному випадку не використовується? Відповідь на запитання є очевидною. Насильство використовується - як психічне, так і фізичне. Навряд чи можна уявити таку ситуацію, коли психічна здорова особа виявляє бажання бути незаконно поміщеною до психіатричного закладу.

Аналізуючи вказані статті, виходить, що законодавець не використовує термін “примушення”, а підмінює його іншими термінами: “експлуатація”, “використання”, “незаконне поміщення” та “втягнення”. На наш погляд, це створює умови для різночитання закону про кримінальну відповідальність, що, у свою чергу, приводить до неправильної кваліфікації. А крім цього, застосування кримінального законодавства за аналогією заборонено відповідно до ч. 4 ст. 3 КК. Отже, повинні бути визначені критерії оцінки зазначених понять, за результатом чого вони будуть вірно застосовуватися на практиці.

Якщо розглянути ст.ст. 303 та 304 КК України, то можливо дійти висновку, що законодавець при використанні

кожного з термінів “примушування” та “втягнення” вбачає одне й теж саме діяння. Так, у ст. 304 КК використовується термін “втягнення” в злочинну діяльність, а в ст. 303 КК - обидва терміни: “примушування” та “втягнення”. Хоча, на наш погляд, втягнення може бути як добровільним, так і шляхом примушування.

Крім того, науково-практичні коментарі не поділяють також ці поняття й визначають, що це дії, унаслідок яких інша особа всупереч своєму бажанню повинна займатися проституцією [5, 706]. Якщо немає різниці в застосуванні цих термінів, то навіщо в одному випадку використовувати один термін, а в іншому - обидва, якщо їх сутність однакова. Ми дотримуємось позиції, що вони мають різні етимологічні навантаження.

Примушування, яке використовується в ст. 154 КК має виключно психічний характер і відноситься до психічного насильства. Якщо використовується фізичне насильство, то діяння повинно кваліфікуватися за статтею 152 КК та 153 КК.

Розмежування між ч. 1 та ч. 2 ст. 157 КК проходить якраз за способом учинення злочину, ч. 1 - вчиняється шляхом примушування, а ч. 2 - шляхом насильства. З цього виходить, що це різні речі.

Натомість у статті 174 КК дається така редакція: “Примушування до участі у страйку або перешкодження участі у страйку шляхом насильства чи погрози застосування насильства або шляхом інших дій”. З цього випливає, що найбільш розповсюджений шлях примушення та перешкодження є через насильство і одразу зазначено, що можливо шляхом інших дій, причому яких саме не вказано.

Тут виникають питання, для роз'яснення яких ми звернулися до науково-практичного коментаря, в якому вказано, що під примушуванням до участі у страйку розуміється домагання від потерпілого взяти участь у страйку шляхом насильства чи погрози застосування насильства або шляхом інших незаконних дій (наприклад, надання наказу чи розпорядження). Залучення працівника до участі у страйку шляхом обману, підкупу, задобрювання (обіцянням заохотити по службі тощо) або в інший спосіб, який не містить елемента примусу, не утворює складу цього злочину. Водночас, скажімо, поєднання насильства з підкупом слід розглядати як примушування [3, 386]. М.І. Мельник пропонує розглядати об'єднання насильства з підкупом як примушування, що вважаємо суперечливою думкою.

Отже, М.І. Мельник вважає, що обов'язковою ознакою цього складу злочину є примус, але чи використовується примус при обмані, підкупі або задобрюванні? Ми вважаємо, що в даному випадку примус не використовується тому, що особа діє за власною волею і, відповідно, якщо немає примусу, то немає і обов'язкової ознаки, а отже, не має складу злочину. Тому вважаємо, що ця стаття потребує редакції.

Теж саме бачення цієї проблеми відбувається в коментарі до ст. 258-1, в якому вказано, що примушування до вчинення терористичного акту може вчинятися з використанням обману. Де під обманом розуміється завідомо неправдиве повідомлення відомостей чи замовчування певних фактів. При вчиненні цього злочину він може полягати у введенні в оману щодо мети вчинення дій, які становлять терористичний акт, можливих наслідків застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу тощо [5, 754].

Коментар до ст. 258-1 був проаналізовано

В.О. Навроцьким, в якому думки збігаються з думками М.І. Мельника відносно того, що примушування може бути зроблене шляхом обману. Однак обман не є видом примушування [5, 830].

І знов при аналізі статті 303 КК повертаємось до того, що способами примушування чи втягнення є: 1) застосування насильства; 2) погроза застосування насильства; 3) знищення чи пошкодження майна; 4) шантаж; 5) обман [5, 835]. Ми погоджуємось, що обман є способом втягнення, проте не є способом примушування.

Розглядаючи ст. 180 КК, можна зробити висновок, що перешкодження належить до фізичних дій, відповідно, більше пов'язане з фізичним насильством. Перешкодження відправленню релігійного обряду полягає у створенні будь-яких перепон, які суттєво ускладнюють чи унеможливають його відправлення. Воно може здійснювались шляхом погроз, застосування фізичного насильства, обману чи в будь-який інший спосіб і полягати, зокрема, у недопущенні віруючих до місця проведення релігійного обряду, завідомо неправдивому повідомленні про загрозу життю чи здоров'ю його учасників, необгрунтованій відмові в клопотанні про видачу дозволу на публічне проведення обряду, неправомірному вилученні предметів культу, які є необхідними для проведення обряду, тощо [5, 402]. Проте примушування належить до психічного насильства, при якому віднести примушування до фізичного насильства можна лише в тих випадках, коли це безпосередньо вказано в диспозиції статті, як у ч. 2 ст. 180 “Примушування священнослужителя шляхом фізичного або психічного насильства до проведення релігійного обряду”.

Провівши вказане дослідження, можна запропонувати зміни до чинного законодавства, а саме на прикладі ч. 1 ст. 280 КК “Примушування працівника залізничного, повітряного, водного, автомобільного, міського електричного чи магістрального трубопровідного транспорту до невиконання своїх службових обов'язків шляхом погрози вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням майна цього працівника чи близьких йому осіб”. А отже, додати в назву та диспозицію статті термін “перешкодження”. Ми отримали б наступну редакцію:

“Стаття 280. Примушування працівника транспорту до невиконання своїх службових обов'язків або перешкодження їх виконання.

Ч. 1 ст. 280 КК. Примушування працівника залізничного, повітряного, водного, автомобільного, міського електричного чи магістрального трубопровідного транспорту до невиконання своїх службових обов'язків або перешкодження їх виконання шляхом погрози вбивством, заподіянням тяжких тілесних ушкоджень або знищенням майна цього працівника чи близьких йому осіб”.

Така б редакція повністю відповідає змісту цієї норми.

Знов-таки, повертаючись до ч. 2 ст. 180 “Примушування священнослужителя шляхом фізичного або психічного насильства до проведення релігійного обряду”, зауважимо, що лише в цій статті законодавець використовує словосполучення “фізичне та психічне насильство”. Пропонуємо переймати досвід та використовувати це словосполучення в тих статтях, які при примушуванні обов'язковою ознакою мають фізичне

та психічне насильство.

Вдалою, на наш погляд, є редакція ч. 3 ст. 342, де поряд з терміном “примушування” використовується словосполучення термінів “примушування шляхом насильства або погрози застосування насильства”. Відповідно до того, що ми пропонували вище, погроза насильством має виключно психічний характер. Відповідно, це підкреслює можливість учинення цього злочину як за допомогою психічного, так і фізичного насильства.

У статті 340 КК вказано, що незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, якщо це діяння було вчинене службовою особою або із застосуванням фізичного насильства, відповідно, у даному випадку можливе лише фізичне насильство, тоді як вчинення цього злочину можливе і з використанням психічного насильства, проте КК виключає таку можливість, керуючись формальною ознакою закону про кримінальну відповідальність, а також у теорії кримінального права принцип законності виражається формулою: немає злочину - немає покарання без вказівки на те в законі (*nullum crimen, nulla poena sine lege*).

Формально - логічними і систематизованими є ст. 355 КК, ст. 373 КК, 386 КК та ч. 1 ст. 404 КК, в яких законодавець робить чітке розмежування між психічним і фізичним насильством, при цьому використовуючи інші терміни, проте є вдалими для розуміння. Частина 1 ст. 355 КК, ч. 1 ст. 373 КК, ч. 1 ст. 404 КК поєднані із застосуванням психічного насильства, а кваліфікуючі ознаки цих складів злочину мають характер фізичного насильства.

У статті 386 КК законодавець використовує термін “перешкоджання” для вираження фізичного характеру впливу й термін “примушування” для вираження психічного впливу на особу.

При цьому один раз у КК зустрічається термін “тероризування” у ст. 392 КК, під яким розуміється застосування фізичного насильства або погрози його застосування з метою примусити осіб відмовитись від сумлінного ставлення до праці, додержання правил режиму, а також учинення таких дій із помсти за виконання громадських обов’язків зі зміцнення дисципліни й порядку у виправній установі. Тероризуванням вважається також глум і знущання над засудженими з метою їх залякування й перешкоджання виконанню покарання [5, 1038]. На наш погляд, цей термін у собі містить усі вказані терміни, такі як: погроза насильством, насильницькі дії, насильство, вплив, примушування, перешкоджання та примус, але якщо це все розглядати в рамках психічного насильства. Взагалі, на нашу думку, тероризування повинно відноситись саме до психічного насильства.

Останнім терміном, який ми розглянемо в межах цієї статті, є “тероризування”, який вживається у ст. 392 КК “Тероризування у виправних установах засуджених або напад на адміністрацію, а також організація з цією метою організованої групи або активна участь у такій групі, вчинені особами, які відбувають покарання у виді позбавлення волі чи у виді обмеження волі”.

Під тероризуванням засуджених розуміється застосування до них фізичного насильства або погрози його застосування з метою примусити їх відмовитись від сумлінного ставлення до праці, додержання правил режиму, а також учинення таких дій з помсти за виконання громадських обов’язків зі зміцнення дисципліни й порядку у виправній установі. Тероризуванням вважається також

глум і знущання над засудженими з метою їх залякування і перешкоджання виконанню покарання [3, 894].

Підтримуючи другу частину цього визначення, що до тероризування відноситься глум і знущання над засудженими з метою їх залякування, і це є психічним насильством, проте повністю не згодні, що це поняття охоплює фізичне насильство.

Цей склад злочину можливо поділити навпіл, де перша частина належить до психічного насильства (тероризування у виправних установах засуджених), а друга частина - до фізичного насильства (напад на адміністрацію, а також організація з цією метою організованої групи або активна участь у такій групі).

Підсумовуючи, пропонуємо:

Схожі ознаки є у всіх перерахованих поняттях. Однак не всі з них є суміжними зі психічним насильством. Найбільш близькими до “психічного насильства” є терміни “погроза насильством”, “примус”, “примушування”, “вплив”, “тероризування”. Натомість більш близьким до категорії “фізичне насильство” є “перешкоджання”, “втягнення”, “із застосуванням насильства”.

Примушування відноситься до психічного насильства, при якому віднести примушування до фізичного насильства можливе лише в тих випадках, коли це безпосередньо вказано в диспозиції статті.

Підтримуємо позицію, що обман є способом втягнення в злочинну діяльність, проте обман не є способом примушування.

Існують випадки, коли законодавець не використовує термін примушення, замінюючи його словами “експлуатація”, “використання”, “незаконне поміщення” та “втягнення”, проте це приводить до різночитання закону про кримінальну відповідальність, наприклад: ст. 150 КК, ст. 150-1 КК, 151 КК та 304 КК. Вважаємо, що ці статті потребують нової редакції для уникнення різночитання;

Вважаємо, що деякі визначені терміни необхідно об’єднати за певними критеріями.

Література

1. Поняття насильства і примусу та їх співвідношення / Т.М. Хомич // Часопис Національного університету “Острозька академія”. Серія “Право”. - 2012. - № 2(6). [Електронний ресурс]: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12kmtmys.pdf>.
2. Ильин И.А. О сопротивлении злу силою (Раздел 4. О заставлении и насилии) / И.А. Ильин. - [Електронний ресурс]: <http://philosophy.ru/library/il/01/04.html>.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 3-те вид., переробл. та доповн. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. - К.: Атіка, 2005. - 1064 с.
4. Гаухман Л.Д. Насилие как средство совершения преступления. - М., 1974. - 167 с.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 5-те вид., переробл. та доповн. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. - К.: Юридична думка, 2008. - 1216 с.
6. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 17 березня 2014 року: (Відповідає офіц. текстові) - К.: Алерта, 2014. - 190 с.

*Собко Г.М.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та
кримінології ОДУВС
Надійшла до редакції: 21.12.2014*
**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**